

ศูนย์เรียนรู้ชุมชน: แหล่งเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชน

Community Learning Centers: The Learning Source for Community Empowerment

ดร.ปัญญา จันทโคต*

บทคัดย่อ

ชุมชนเข้มแข็งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ การพัฒนาชุมชนโดยให้การศึกษาจำเป็นต้องสร้างปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ แนวคิดศูนย์เรียนรู้ชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการเรียนรู้ที่องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติใช้ในการขับเคลื่อนโครงการการศึกษาเพื่อปวงชนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก บทความนี้นำเสนอความเป็นมาและความสำคัญ บทบาทหน้าที่ การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทย และปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนประสบความสำเร็จ

Abstract

Strong functioning communities are fundamental to country development. Education, which serves as a tool for community development, requires learning

*อาจารย์ประจำ ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

facilities. The concept of Community Learning Center is a key mechanism used by UNESCO for implementing the Asia-Pacific Programme of Education for All (APPEAL). This article presents the background, rationale, and roles of community learning centers. It explains different approaches used in implementing community learning centers in Thailand. It also mentions factors contributing to the success of community learning centers.

1. ความเป็นมาและความสำคัญ

ชุมชนเข้มแข็งเป็นทางเลือกใหม่ของการพัฒนา เน้นคนเป็นศูนย์กลางโดยเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง แนวคิดการพัฒนาดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศไทยในปลายปี 2539 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 วิกฤติเศรษฐกิจครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และปัญหาอื่นๆ ตามมา ประเด็นเรื่องชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นทางเลือกสำคัญในการพัฒนาคนและชุมชนให้มีศักยภาพ มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรากฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต และเป็นแนวทางสำคัญที่นำมาใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับต่อไป มา สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ได้มีการกำหนดแนวทางให้ภาครัฐดำเนินการเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิดและกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนบนหลักการพึ่งพาตนเองตามศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 : 50) องค์ความรู้และสารสนเทศที่เกี่ยวข้องเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจในการกำหนดทิศทางการวางแผนพัฒนาชุมชน การสนับสนุนการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้จึงเป็นสิ่งจำเป็นและถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554 : 49) โดยการพัฒนาและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ทั่วไป เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ รวมทั้งศูนย์การเรียนรู้

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นแหล่งบริการสารสนเทศและสร้างโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชน จัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือในชุมชนเมือง และมักจัดตั้งและบริหารจัดการโดยคนในท้องถิ่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยการสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชุมชน ตลอดจนปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (UNESCO, 1995 : 7) องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติได้ริเริ่มใช้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นกลไกในการขับเคลื่อนโครงการการศึกษาเพื่อปวงชนในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (UNESCO, 2001 : a) โดยมีบทบาทหน้าที่ในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชนเพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ปรับปรุงคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชน (UNESCO, 2003 : 3)

ภาพที่ 1 กิจกรรมการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านอ่างเตย (สุรเดช ววรรณศิริ, 2554)

2. บทบาทหน้าที่ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

บทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีความแตกต่างกันในแต่ละประเทศ และแม้ในประเทศเดียวกันศูนย์เรียนรู้ชุมชนแต่แห่งก็มีการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของคนในชุมชน (UNESCO, 2003: 1) ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านทาวรี

โกปูละ ในประเทศอินเดีย จัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนขึ้นเพื่อส่งเสริมการรู้หนังสือและการศึกษา ต่อเนื่อง คณะกรรมการบริหารงานศูนย์ แต่งตั้งขึ้นโดยคัดเลือกจากคนในชุมชนเพื่อทำหน้าที่ กำหนดบทบาทหน้าที่ กิจกรรมการดำเนินงาน หาแหล่งเงินทุนสนับสนุน และมี คณะกรรมการหมู่บ้านเห็นชอบในการหาแหล่งเงินทุนจากนักธุรกิจในท้องถิ่นและการระดม ทรัพยากรจากชุมชน (UNESCO, 2003 : 2) ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งซึ่งเกิดจากความริเริ่มของอาสาสมัคร นานาชาติของประเทศญี่ปุ่น (International Volunteers of Japan--JIV) ที่ทำงานอยู่ในลาว ได้เสนอแนวคิดในการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนกับคณะกรรมการหมู่บ้านขึ้นโดยมีการ สนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (UNESCO, 2003 : 3) ส่วนศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ หมู่บ้าน Domkhar ในประเทศภูฏาน มีบทบาทในการให้การศึกษาจากระบบในระดับ ประถมศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพด้านการตัดเย็บเสื้อผ้า เนื่องจากในฤดูหนาวนั้น การออกไปทำงานนอกบ้านเป็นเรื่องยากลำบาก (UNESCO, 2003 : 4) สำหรับศูนย์เรียนรู้ ชุมชนในประเทศอิรัก จัดตั้งขึ้นประมาณปีพ.ศ.2543 มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาการไม่รู้ หนังสือนี้อ (Zolfagahari and other, 2009 : 103)

โดยทั่วไปแล้ว ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีบทบาทหน้าที่หลักอยู่ 4 ประการคือ ให้การศึกษา และฝึกอบรม ให้บริการสารสนเทศ พัฒนาชุมชน และสร้างความร่วมมือและเครือข่าย (UNESCO, 2001 : 4) ส่วนกิจกรรมที่ดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ดังกล่าวมีความ หลากหลายและแตกต่างกันไป เช่น การรู้หนังสือและการป้องกันการลืมนักหนังสือ การจัดตั้ง ห้องสมุดหรือมุมหนังสือ กิจกรรมเพื่อเพิ่มรายได้ การฝึกอบรมวิสาหกิจขนาดเล็ก การฝึก ทักษะคอมพิวเตอร์ การส่งเสริมสุขภาพและอนามัย การพัฒนาตนเอง กิจกรรมทางสังคม และวัฒนธรรม กีฬาและนันทนาการ การเลี้ยงดูและการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก กิจกรรมเพื่อ สตรี การออมและสินเชื่อ และการรณรงค์เพื่อป้องกันโรคเอดส์ เป็นต้น (UNESCO, 2003 : 10) ทั้งนี้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนแต่ละแห่งอาจมีจุดมุ่งเน้นที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความต้องการ และบริบทของชุมชน เช่น บางแห่งอาจมุ่งเน้นที่การศึกษาและฝึกอบรม การ พัฒนาทักษะอาชีพต่างๆ หรือบางแห่งอาจมุ่งเน้นที่การบริการสารสนเทศและความรู้ เช่น การจัดทำฐานข้อมูลชุมชน การจัดทำข้อมูล จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) หรือ กชช.2ค.

(ข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน) เพื่อใช้สนับสนุนการจัดทำแผนชุมชน หรือการจัดอนุรักษภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนละแห่งจะมีจุดมุ่งเน้นที่แตกต่างกัน ก็จุดมุ่งหมายในการดำเนินงานเช่นเดียวกัน คือ การพัฒนาเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเพื่อการพัฒนาชุมชน (UNESCO, 2003 : 3)

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีบทบาทหน้าที่ในการสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน แต่มีความแตกต่างจากโรงเรียนซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาในระบบ ดังที่เปรียบเทียบในตาราง (UNESCO, 2003 : 2)

	โรงเรียน	ศูนย์เรียนรู้ชุมชน
การบริหารจัดการ	บริหารจัดการภายใต้ คำแนะนำของสำนักงาน การศึกษาขั้นพื้นฐาน	คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคัดเลือก กิจกรรมต่างๆ ที่จะดำเนินการ
แหล่งงบประมาณ	งบประมาณส่วนใหญ่ได้รับ การสนับสนุนจากภาครัฐ	ได้รับเงินสนับสนุนจากรัฐประมาณ ร้อยละ 30 และงบประมาณมากกว่า ครึ่งได้มาจากการระดมทุนในชุมชน
กิจกรรม	เนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักสูตร การศึกษา	จัดกิจกรรมที่หลากหลายซึ่งเกี่ยวข้อง กับการดำเนินชีวิตของชุมชน

3. การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในประเทศไทยมีหน่วยงานที่สนับสนุนหลายหน่วยงาน โดยใช้ชื่อเรียกที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเป็นหนึ่งในสี่กิจกรรมหลักของการศึกษานอกโรงเรียนตำบล (กศน.ตำบล) กิจกรรมหลักทั้ง 4 ได้แก่ ศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน ศูนย์สร้างโอกาสการเรียนรู้ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์ชุมชน (สำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2553 : 4-7) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีบทบาทหน้าที่ในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน สร้างโอกาสและ

ให้บริการการเรียนรู้ที่ตอบสนองความต้องการ โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ (ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พ.ศ.2552) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีภารกิจหลักในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต 6 ด้าน ได้แก่ 1) ส่งเสริมและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอาชีวศึกษา 2) การจัดการศึกษาพัฒนาทักษะชีวิต มีการประสานหรือจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิต เช่น ด้านสุขภาพอนามัย หรือนันทนาการ เป็นต้น 3) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม จัดกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เช่น การจัดค่ายรณรงค์ประชาธิปไตย การจัดค่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรณรงค์อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี เป็นต้น 4) การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ จัดกิจกรรมการพัฒนาทักษะอาชีพโดยประสานงานกับวิทยากรและกลุ่มเป้าหมาย 5) การเผยแพร่แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง จัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง 6) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย จัดห้องสมุดเคลื่อนที่ กระเป๋าหนังสือเคลื่อนที่ หอกระจายข่าว มุมหนังสือ ที่อ่านหนังสือ เป็นต้น

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบริหารงานในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนในชุมชนไม่น้อยกว่า 5 คน โดยเลือกคนหนึ่งเป็นประธานและอีกคนหนึ่งเป็นเลขานุการ หากเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประจำตำบลต้องประกอบด้วยผู้แทนในชุมชนไม่น้อยกว่า 7 คน โดยคัดเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธาน และมีครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทำหน้าที่เป็นกรรมการและเลขานุการ คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสี่ปี มีหน้าที่ในการวางแผนการดำเนินงาน จัดหาวัสดุครุภัณฑ์พื้นฐาน จัดกิจกรรม และประชาสัมพันธ์ ตลอดจนกำกับติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน นอกจากนี้ ยังทำหน้าที่ประสานงานเพื่อเชื่อมโยงข้อมูลกับศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ ส่วนราชการต่างๆ และเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ตลอดจนประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อนำแผนชุมชนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยมาปฏิบัติ การจัดหาอาคารและสถานที่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้นพิจารณาถึงความเหมาะสม อาจจัดตั้งในสถานประกอบการ ศาสนสถาน โรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล สถานีอนามัย อาคารเอนกประสงค์ หรือศาลาประชาคม เป็นต้น อาคารที่ใช้เป็นที่ทำการอาจได้มา

จากการปรับปรุงอาคารที่มีอยู่เดิม หรืออาจจัดสร้างขึ้นมาใหม่โดยใช้งบประมาณของการศึกษานอกโรงเรียน หรือขอรับการสนับสนุนจากภาคีเครือข่าย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจะต้องมีวัสดุครุภัณฑ์พื้นฐานที่จำเป็นต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น โต๊ะ เก้าอี้ คอมพิวเตอร์ โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเล่นเทป เครื่องเล่นซีดี/ดีวีดี เครื่องขยายเสียง เครื่องรับสัญญาณดาวเทียม ตลอดจนอุปกรณ์โสตทัศนอื่นๆ

3.2 ศูนย์เรียนรู้ชุมชน กรมการพัฒนาชุมชนได้มีการสนับสนุนให้มีการจัดตั้ง “ศูนย์เรียนรู้ชุมชน” ขึ้นในชุมชนทุกอำเภอ ทั่วประเทศไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ.2551 เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชนที่จะนำไปสู่การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้สำหรับประชาชนในชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมุ่งการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์เรียนรู้ของประชาชนที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2551 : 30) ปัจจุบันมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 904 แห่ง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2558)

3.3 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ของกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น คือ ศูนย์กลางการจัดการเรียนรู้ ถ่ายทอด แลกเปลี่ยนประสบการณ์ วิทยาการ ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น และการจัดกิจกรรมต่างๆ ของประชาชนในชุมชน (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, มปป.: 4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจึงมีบทบาทหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่คนในชุมชน บริการสารสนเทศที่มีเนื้อหาทันสมัย เหมาะสมกับคนในชุมชนทุกเพศทุกวัย มีหน้าที่หลัก 6 ประการคือ 1) สนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลชุมชน เช่น การสอนอ่านเขียนสำหรับผู้ไม่รู้หนังสือและผู้ลืมหนังสือ 2) การพัฒนาบุคลากร เช่น การคิดเพื่อแก้ไขปัญหา 3) ส่งเสริมและพัฒนาการรู้สารสนเทศแก่ชุมชน 4) เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะ จารีตประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชน 5) เป็นแหล่งที่ให้

ความบันเทิงรื่นรมย์ และ 6) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง และเป็นแหล่งสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

กิจกรรมต่างๆ ที่จัดโดยศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้แก่ 1) จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชน เช่น ให้บริการสืบค้นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต จัดประชุมสัมมนาในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง เช่น การเลี้ยงดูบุตร การแนะแนวการศึกษาต่อ การฝึกอบรมด้านอาชีพ การเผยแพร่ผลงานของกลุ่มอาชีพ การดำเนินธุรกิจขนาดย่อม เป็นต้น 2) กิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อแก้ไขปัญหา เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อน โดยการเรียนรู้ร่วมกันและแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น 3) จัดกิจกรรมส่งเสริมการรู้สารสนเทศ โดยจัดให้บริการแนะนำวิธีการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งต่างๆ 4) จัดแสดงข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะ จารีตประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาชุมชน 5) จัดสื่อที่ให้ความบันเทิงตลอดจนจัดกิจกรรมและบริการเพื่อให้ความบันเทิงและเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และ 6) ให้บริการเครือข่ายการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงที่เปิดให้ประชาชนสามารถเข้ามาสืบค้นข้อมูลของศูนย์ฯ ได้ โดยเชื่อมโยงกับแหล่งสารสนเทศต่างๆ ตลอดจนให้บริการส่งเสริมการศึกษาในระบบทางไกล

3.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่จัดตั้งขึ้นใน “โครงการประสานพลังปัญญาเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน” ซึ่งเป็นความร่วมมือกันระหว่างสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มูลนิธิเพื่อการพัฒนาการศึกษาไทย และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ระดมทรัพยากรในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยจัดทำในช่วงปี พ.ศ. 2551-2552 จำนวน 25 ศูนย์ ใน 17 จังหวัด การดำเนินกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนประกอบด้วยผู้รับผิดชอบโครงการ ที่ปรึกษาโครงการ และผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยผู้รับผิดชอบโครงการและที่ปรึกษาโครงการนั้นมักเป็นบุคลากรจากมหาวิทยาลัยราชภัฏ ส่วนบุคลากรที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม ได้แก่ สมาชิกในชุมชน ในการเลือกสมาชิกเพื่อเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมนั้นมีเกณฑ์พิจารณา 4 ประการ คือ เป็นผู้ที่มีความเต็มใจในการเข้าร่วมกิจกรรม เป็นผู้ที่มีเวลาให้กับกิจกรรมที่จะร่วมทำ เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถหรือมีความ

เข้าใจในเรื่องที่ทำอยู่บ้างแล้ว และ เป็นผู้ที่มิมีมนุษย์สัมพันธ์ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552 : 1-7)

อาคารสถานที่ดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอาจพิจารณาใช้พื้นที่ตามความเหมาะสม เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของเทศบาลตำบลเขาหินใช้อาคารขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็น การจัดสรรพื้นที่จากหน่วยงานภาครัฐ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขององค์การบริหารตำบลวังน้ำลาด จัดตั้งในโรงเรียนบ้านร่อยหรอ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนของเทศบาลเลาขวัญ จัดตั้งบนที่ดินของสมาชิกชุมชนซึ่งอนุญาตให้ใช้พื้นที่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเจริญภาพของเทศบาลเมืองท่าข้าม จัดตั้งที่บ้านของแกนนำ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลบางคู จัดตั้งที่บ้านของแกนนำจักสาน เป็นต้น หลักเกณฑ์ในการเลือกสถานที่ในการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนั้นพิจารณาจากทำเลที่ตั้ง กล่าวคือ มีความสะดวกในการคมนาคม และมีความยืดหยุ่นต่อการขยายตัวหรือการปรับใช้พื้นที่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552 : 8-13)

การเลือกกิจกรรมของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนแต่ละศูนย์นั้นขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละชุมชน โดยพิจารณาสิ่งที่เป็นจุดแข็ง ภูมิปัญญา หรือวัฒนธรรมที่ต้องการให้คงอยู่ชุมชน โดยส่วนใหญ่ มักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตหรือการประกอบอาชีพของชุมชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเทศบาลตำบลเลาขวัญ อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี ได้แก่ การทำแก๊สชีวภาพ การเลี้ยงปลา การทำปุ๋ยและสารชีวภาพ กิจกรรมการเรียนรู้ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนขององค์การบริหารตำบลสวนหลวง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ การทำน้ำตาลมะพร้าวปลอดสาร การทำน้ำดื่มชุมชน เป็นต้น กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เลือกสรรโดยความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ในชุมชน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552 : 14-19)

4. ปัจจัยที่สนับสนุนให้การดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชนประสบความสำเร็จ

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในกลุ่มประเทศเอเชียและแปซิฟิกพบว่า มีปัจจัยหลายประการที่สนับสนุนให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนประสบความสำเร็จ ได้แก่ การบริหารจัดการ บุคลากร โครงการและ กิจกรรม ผู้นำชุมชน คนในชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่มีโครงสร้างการบริหารที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม มีการแต่งตั้งกรรมการ คณะที่ปรึกษา มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับ คณะกรรมการมีความมุ่งมั่นในการทำงาน (ธนพร คล้ายกัน, 2552: 10) มีการดำเนินงานและการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีความยั่งยืน (UNESCO, 2011 : 18)

ปัจจัยด้านบุคลากร ได้แก่ การมีผู้จัดการหรือครูศูนย์เรียนรู้ที่มีความสามารถ ทำหน้าที่ดูแล ขับเคลื่อนโครงการต่างๆ เช่น โครงการเพื่อการอ่านออกเขียนได้ ชุมชนที่ด้อยโอกาสมักมีข้อจำกัดในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวก หรือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยในการดำเนินโครงการ หากมีครูศูนย์เรียนรู้ที่มีความสามารถแล้ว อุปสรรคต่างๆ เหล่านี้ก็จะลดลง นอกจากนี้ ครูศูนย์เรียนรู้อย่างเป็นคนที่คอยกระตุ้นให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง (Zolfaghari, 2009 : 106)

ปัจจัยด้านโครงการและกิจกรรม ได้แก่ โครงการและกิจกรรมที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ขึ้นอยู่กับบริบทของหมู่บ้านและชุมชน โครงการที่เกิดจากความสนใจ และเกิดจากสิ่งที่เป็นปัญหาของคนในท้องถิ่น เช่น การไม่รู้หนังสือ การพัฒนาทักษะต่างๆ ที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้สามารถปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยเฉพาะชุมชนที่ด้อยโอกาสในสังคม (UNESCO, 2001 : 56) โครงการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปากท้องและความเป็นอยู่ของชุมชน เช่น เรื่องเศรษฐกิจ สถานะความเป็นอยู่ สิ่งอำนวยความสะดวก การประกอบอาชีพ ทักษะอาชีพ ทักษะการเรียนรู้ การต่อยอดสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อพัฒนาและยกระดับฐานะความเป็นอยู่ (UNESCO, 2001: 57) โครงการและกิจกรรมที่จัดจะต้องตอบสนองความต้องการและความสนใจของคนทุกช่วงวัย เช่น กลุ่มเด็ก วัยทำงาน แม่บ้าน หรือผู้สูงอายุ เป็นต้น (UNESCO, 2001: 55-58) นอกจากนี้ กิจกรรมควรมีความหลากหลาย รวมทั้งด้านความบันเทิงและด้านวัฒนธรรม โดยบูรณาการกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม เข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนจึงเป็นศูนย์กลางการพบปะสนทนา และเป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน (UNESCO, 2001 : 56-57)

ปัจจัยด้านผู้นำชุมชนหรือผู้นำในท้องถิ่น ได้แก่ การมีผู้นำที่มีศักยภาพ เนื่องจากผู้นำชุมชนถือเป็นกระบอกเสียงสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจที่ถูกต้อง

ระหว่างศูนย์และคนในชุมชน รวมทั้งช่วยสื่อสารความต้องการของคนในชุมชน ผู้นำมีบทบาทสำคัญในการระดมทุนและสิ่งของต่างๆ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ นอกจากนี้ ทักษะของผู้นำที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงก็นับเป็นสิ่งสำคัญ หากผู้นำมีทัศนคติที่ดี การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนก็จะสร้างความเปลี่ยนแปลงที่ดีในชุมชน ผู้นำที่ดีสามารถชักจูงคนในชุมชนให้ร่วมกันคิด ร่วมกันทำด้วยความเต็มใจเพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงให้กับชุมชน (UNESCO, 2011 : 105)

ปัจจัยด้านคนในชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ ในการทำงานทุกขั้นตอนตั้งแต่การเลือกโครงการ การวางแผน การดำเนินงาน ตลอดจนการประเมินผลและการปรับกระบวนการทำงาน สิ่งเหล่านี้จะทำให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในบทบาทและหน้าที่ที่จะช่วยเหลือในกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งเกิดทัศนคติที่ดีต่อศูนย์ (UNESCO, 2001: 55; UNESCO, 2011 : 106; ธนพร คล้ายก้น, 2552 : 10) นอกจากการมีส่วนร่วมแล้ว ความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของ ถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ชุมชนให้ความร่วมมือ บริจาคสิ่งของ และให้การสนับสนุน เพราะคนในชุมชนจะเกิดความรู้สึกผูกพัน หากมีความตระหนักว่าศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นของตน และเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิต (UNESCO, 2003 : 16)

ปัจจัยสุดท้าย ได้แก่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนมักได้รับความร่วมมือในการดำเนินงานจากหลายภาคส่วน เช่น สำนักงานพัฒนาชุมชน สำนักงานปกครอง สำนักงานเกษตร สำนักงาน กศน. สำนักงานปศุสัตว์ สาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กองทุนสงเคราะห์ชนวัย เป็นต้น ทั้งนี้ รวมถึงการเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกันเป็นทีม และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน (ธนพร คล้ายก้น, 2552 : 10; UNESCO, 2001: 57)

บรรณานุกรม

- กรมการพัฒนาชุมชน. **คู่มือ...ศูนย์เรียนรู้ชุมชน**. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน, 2551.
- กรมการพัฒนาชุมชน. **แนวทางการดำเนินงานโครงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน**. [ออนไลน์]. 2558. แหล่งที่มา : <http://www.chumchon.cdd.go.th/web57/book/20150106id18doc.doc>. (15 ธันวาคม 2558)
- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. **มาตรฐานศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**. กรุงเทพฯ : กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, [ม.ป.ป.].
- ธนพร คล้ายกัน. **การถอดบทเรียนองค์ความรู้บ้านดินเปิด หมู่ 2 ตำบลลำภี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา**. กรุงเทพฯ : กรมการพัฒนาชุมชน, 2552.
- ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๒. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๖/ตอนพิเศษ ๑๐๒ ง/หน้า ๗/๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๒.
- สุรเดช วรรณศิริ. **ศูนย์เรียนรู้ชุมชนตัวอย่างจังหวัดฉะเชิงเทรา**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา : <http://teeneechachoengsao.blogspot.com/2011/08/blog-post.html>. (24 ธันวาคม 2558)
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา : <http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p11/plan11.pdf>. (15 มกราคม 2558)
- สำนักส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. **คู่มือการปฏิบัติงาน ครู กศน. ตำบล**. กรุงเทพฯ : สำนักฯ, 2553.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. **คู่มือการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานฯ, 2552.
- UNESCO. **APPEAL training materials for continuing education personnel (ATLP-CE) Vol. VIII: A manual for the development of learning centres..** Bangkok : Principal Regional Office for Asia and the Pacific, UNESCO, 1995.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- UNESCO. CLC Regional Activity Report(1999-2000). Bangkok : Asia-Pacific Programme of Education for All, UNESCO, 2001.
- UNESCO. CLC management handbook. Bangkok: Asia Pacific Programme of Education for All(APPEAL), UNESCO, 2003.
- UNESCO. Sustainability of Community Learning Centres: Community Ownership and Support. Bangkok : UNESCO, 2011.
- Zolfaghari, Akbar, Sabran, Mohammad S., and Zolfagahari, Azam. "The factors contributing to the success of community learning centers program in rural community literacy development in the Islamic Republic of Iran: Case studies of two rural communities." *Asian Culture and History*, 1, 2 (July 2009) : 103-107.